

נתן זך

חיי מריבה

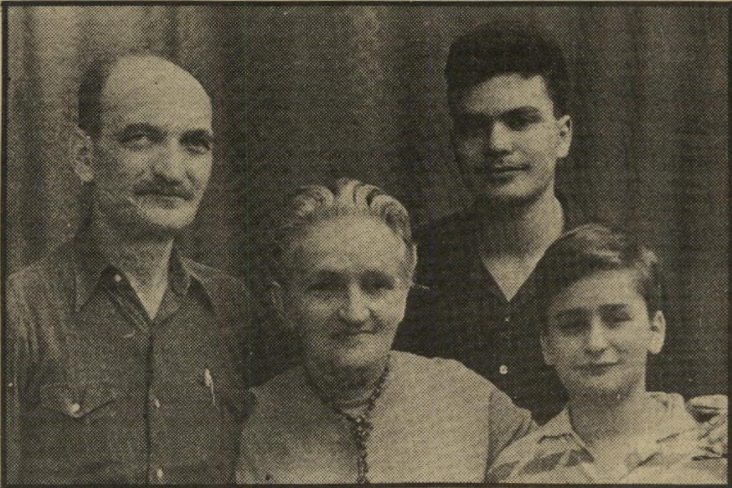
יהושע פורת
שלח ועט בידו
הוצאת מחברות לספרות

כלומר, מערער עליו, ובהצלחה לא-מבוטלת, פעמים רבות כספר זה).

התפעלות ונוגדנים

מעניין: גם הוא, כרכים אחרים, נמשך אל התורה (רטוש לא היה מסכים כמובן לקרוא לה כך, אף כי כתב שיר בשם זה — וראה פורת, עמודים 83-85) — בעיקר על שום הרחיה שנרחה עליידי רות היהודית (ההתנגדות לרת היהודית עוד הגבירה את התפעלותי), ורק חבל שאינו מוסיף: בגילוייה הפוליטיים או ה"ממופליגים" (עוד חידוש של רטוש) בישראל. וגם פורת, כרכים אחרים (ראה שלמה גרודונסקי ואבות ישרון), פיתח "נוגדנים חזקים לעיכול תורתו של אוריאל שלח", על רקע התייחסותו של האחרון לשר אה.

דומה שזיווג זה של התפעלות ונוגדנים הוא האחראי להצלחת מיפעלו של יהושע פורת, כשם שניתן לומר עליו שהוא כמעט תנאי הכרחי להצלחתה של כל ביוגרפיה מחקרית. לעיתים, ובעיקר בפרקים הראשונים של הספר, עדיין מסתתרים הנוגדנים הפעילים פה יפהיפה (לפעמים אולי יותר מדי יפה), אך ככל שהסיפור מתקדם, הם חורגים ממחבואם ומשווים למחקר מידה נחוצה של ריחוק ואובייקטיביות. תוך כדי קריאה היררתי לעצמי, לא אחת, שאולי חסד עשה הגורל עם הביוגראף, שלא הכיר את יונתן רטוש מקרוב כחבר לקפה-ז'לוזיסית וכברבית (מכל מקום כך התרשמתי), שאם לא כן היה

יונתן רטוש-אוריאל שלח, אמו פנינה ושני בניו: חמן ושהרון (1958)

והוא אחד המעטים עימם עמד בקישרי הע"ר כההרדית מרבית חייו.

ידועים לנו מיקרים רבים של אנשים שמיוזגו במיפעלם יצירה ספרותית עם הגות ופעילות פוליטית, כשהשתיים שוות-ערך כמעט בעיני בעליהן. ואזכיר כאן רק מיקרה אחד הרלוואנטי לענייננו: זה של הסופר, העיתונאי והפוליטיקאי הצרפתי שארל מר

ראס (Maurras), 1868-1952, מראשי המ"דברים והמייסדים של האסכולה הקאטולית-מונארכיסטית, וכמובן גם אנטי-שמית, הצרפתית Action Française (הפעולה הצרפתית), שראשית גיבושה בימי מישפט דרייפוס וסופה בתמיכה במישטרו של פטן משתף את הרקע האירופי לרעיונה ה"כנענית" מבית מיררשם של חורון-רטוש, ובעיקר את הרקע ואבות ההשראה הספרותיים שלה, אינו יכול להסתפק במחקרים ההיסטוריים שאותם מצטט הפרופ' פורת כסיפור. עיון ביצירתם ובמישנתם הספרותית, לא פחות מאשר בוו הפוליטית, של אבותיה של "הפ" עולה הצרפתית" עשוי לפתור עוד חידה אחת שאותה מעלה מחבר הביוגרפיה שלפנינו: החידה של מה שנראה בעיני מבקר משכיל אחד כסמליכות פרשיות בין יצירות רטוש ועד רא פאונד (פורת טועה ומטעה בעת שהוא מאמץ את הסברו של אותו מבקר). רטוש, ואני אומר זאת בהחלטיות, לא הכיר את יצירת פאונד (ומבן שאינני יכול לערוב לכך שלא קרא שיר או שניים) ווראי ווראי שלא הושפע ממנה. (כך טען באונוני, וכמי שכתב בעצמו דיסרטציה על פאונד איני רואה שום מקום שלא לקבל את הכחשתו — נ"ז). אבל הזיקה בין יצירתם והגותם הקלאסיציסטית-טרור-בארונית-צרפתית-מודרניסטית-אנטי-שמית-פאסיסטית של השניים קיימת גם קיימת. כיצד מיישבים איפוא את הסתירה?

— פשוט מאוד. הולכים אצל מי שהשיעו גם על שלח-רטוש וגם על עזרא פאונד, ת.ס. אלוטו ובני דורם, והרי לכם פיתרון החידה. פיתרון ושמו: צד ג'. (פורת עצמו עומד על ויקתו הפוליטית של רטוש ל-פעולה הצרפתית", אך מתעלם מן הזיקה הספרותית. — ע' 181).

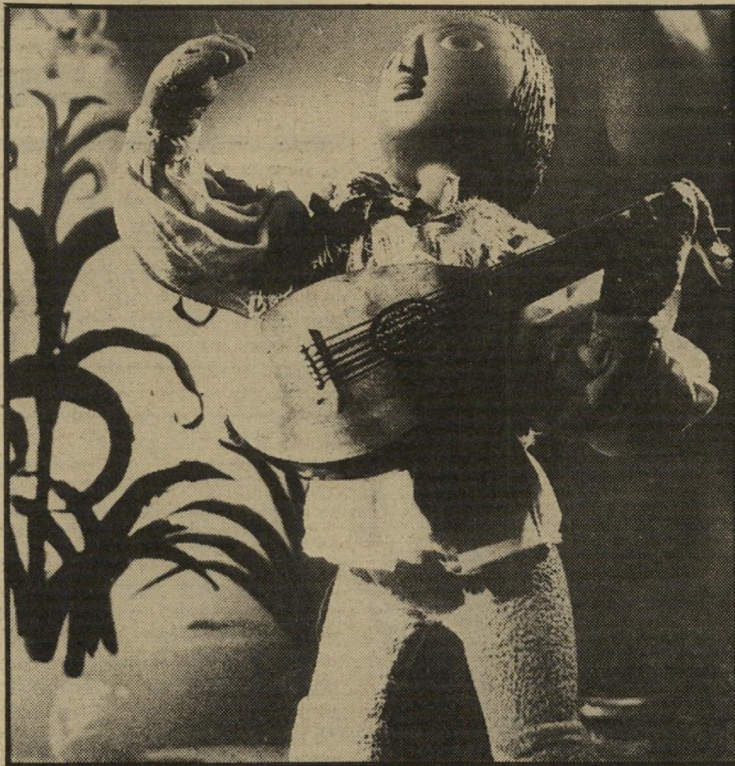
אבל נחזור לעניין זה של משורר שהוא גם הוגה-דיעות ופעיל פוליטי — או, בהיפוך הסדר, כפי שרטוש עצמו היה מציג זאת.

הרי דוגמה נוספת, הפעם מתוך המציאות שלנו — נתן אלתרמן, מי שבסיפורו שימחח עניים גם הושפע כבירור מספר הביכורים של רטוש (ראה ספר שיריו של יעקב אורלנד, חן היה אומר, על הרושם שעשו שיריו המוקדמים של רטוש על בני חבורת שלונסקי-אל-תרמן-גולדברג). גם אלתרמן עסק בשיה"צ, "צרופה" (כוכבים בחוץ) וגם הוא לא הגיח ירו מן האקטואליה (הסור השבועי). לעיתים קרובות לא היסט ממלמל את התפקיד המסורתי של "הצופה לבית ישראל" ונביא התוכחה שלו. ואף יצר ז'אנר-ביניים שבין הזמני, כבי

מפוקפק והמוזיק והקלוקל מבחינה מוסרית שבה בולטים בזמננו, זמן אינתיפאדה וחוסר-סובלנות ומיליטאריזם וליכוד וגוש אמונים, הרבה יותר משבלטו על רקע זמנו שלו, זמן שילטונה של תנועת-העבודה ומפא"י ה"היס"טורית", עם או בלי תוספות פרוגרסיביות או קלריקאליות בנוסח המתון של המיפלגות הדתיות של הימים ההם.

השיר והשלח

עד היום אינני יודע אם אכן נתכוון לכך, בעת שתיאר את שירתו כחופה (עוד חידוש שלו: hobby), לעומת כתיבתו המסאית, המחקרית והעיתונאית-פולמוסית שבה ראה, כך אמר, את עיקר ייעודו. אם אמנם כן, נתמזל מולו והקריש לה לחופה זו לא-מעט מומנו

המשורר (תיאטרון הבובות הצ'כי באיאה, שנות ה-50, אוסף נתן זך)

ומאונו. שהרי אוריאל שלח הוגה-הרעיות המ"הפכני, מאבות ה"כנענות", כינוי גנאי (של שלונסקי), שנתקבל בסופו של דבר גם על דעת ה"מכונים", לא היה נותר בוֹיכרון הקיבוצי אלא כהערות-שוליים כטיפור מאבקו של היישוב היהודי בארץ-ישראל על עצמאותו המדינית. לא הרבה יותר משמותיהם של עמיתיו ובני-הפלוגתא שלו, אבא אחימאיר, עריה גור-חורון ואחרים. מן האחרון הושפע, אגב, השפעה ניכרת בימי שהותו בפאריס,

נחשף לסכנה שכולנו, חבריו וידידיו, נחשפנו לה, והיא שההתפעלות תגבר על הנוגדנים.

שכן ביונתן רטוש קיננה, בצד תכונות הג"כורה והגאוה שכבר צוינו עליידי רבים וטרבים, גם מחלה ממארת שהוא עצמו היה מודע לה כדרכו ועליפי רכבו: מחלה שהפכה את חייו לחיי מריבה, גם כאשר המריבות לא היו הכרחיות, ואת הרעיונה שלו הפכה למישה שנויה במחלוקת, בלשון המעטה. מישה שה

מעולם לא הבנתי לאשורו את הפסוק הא"רמי "חבל על דאבדין ולא משתכחין". חבל על מי שאובדים ונשכחים, זה מובן. אבל מרוע חבל דווקא על אלה שאבדו (מתו, נסי תלקו) והם עדיין זכורים ונוכחים ושום שיכחה ממארת לא פקדה אותם.

האמת היא שמעולם לא התעמקתי בסור גיה. היום, כמחשבה נוספת, נרמה לי שיש כאן איזה הגיון פאראדוקסאלי, ואולי רק דרוש משלי. דווקא אלה שאתה זוכר אותם שים, וחש בחסרונם, חש בחסרונם עד כאב, דווקא אלה הם האנשים שהסתלקותם גרמה/גורמת לך את הצער העמוק ביותר. אם כך, לפנינו לא רק שיגרת לשון, חוכמה עתיקה, כי אם ביטוי של חוכמה ממש.

אחת הדוגמות המובהקות ביותר למי שאי בר ולא נשתכח, המופרת לי בספרות ובא"מנות הישראלית של הדרור-הציוני-הדרור האחד רונים, שבהם זכיתי לפעול, היא זו של יונתן רטוש, הלא הוא אוריאל שלח, הלא הוא יונתן היילפרין או הלפרין, הלא הוא "אורי" בפיהם של אשתו ויהנה-היוחנה וידידיו.

ואולי, למען הריק, צריך לומר: הדוגמות המובהקות ביותר לאלה שאבדו ולא נשתכחו, מבני אותם דור-הציוני, הם יונתן רטוש ונתן אלתרמן ואלכסנדר פן. כהשוואה אליהם, אפילו עגנון המוסיף להוציא את כתביו כסדרים, כמו על-פי הנחיות מריוויקוט שהוא משגר מעולם המתי, ולמרות העובדה שהפנסט נזכרה בשבועות האחרונים להעלות את זיכ"רו, יעקב שטיינברג שהנה כבר חור שוב אל השיכחה שממנה הגיח לזמנמה, שלא לומר רפאל אליעזר, אליהו טסלר, יצחק נורמן, יעקב הורביץ, א"ד שפיר ואפילו ה"מאסטרו" עצמו (שלונסקי ככינוריו כפי אלתרמן) הם בבחינת נשכחים גמורים.

וכך אין חולפת כמעט שנה ושמו של רטוש אינו חוזר שוב לכותרות ואף לטורייה-הרכילות. פעם מפרסם אהרון אמיר פרק זיכרונות מר"גש. אחר-כך אוספת ש. שפרה, ידידה ותל"מידה, את המסות הספרותיות ומקדימה להן הקדמה נאה. אחר-כך מגלה בנימין תמוז, ידיד-אמת עד הקץ, את מיכתב-האהבה ויע"קב עמרמי, נאמן כתמיד, מוציאם בהוצאה מהודרת ומוקפדת. אחר-כך באות עבודות-המחקר על רטוש והכנענות ורטוש והלח"ו ורטוש והרביזיוניסטים או ה"מקסיליסטים" (החוג הימני הקיצוני ביותר, החל באבא אחימאיר ו"סיקריקו" וכלה בעריה גור-חורון ובאברהם "יאיר") שטרן. ועכשיו זכינו גם לביוגרפיה הראשונה, פרי עטו של מיוזחן מוכר וחוקר הלאומיות הערבית והפולטיטני, הפרופ' יהושע פורת, שנתוודע אל רטוש, לפי עדותו, בעורו תלמיד בכיתה ט' בבית-הספר התיכון העירוני א' בתל-אביב, כשנפל בידיו "ספרון שירים קטן בכריכת קרטון תומה", הלא הוא חופה שחורה, קובץ שיריו הראשון ברפוס של המשורר, ואחר-כך, על-פי אותה עדות, "בעיקבות רשימות שונות שהופיעו בהעולם הזה באותן שנים", "התחיל". להבין במי וכמה המדובר.

הבנה זו הולידה גם משיכה אל הרעיונה (אידיאלוגיה, אחד מחידושי השלוניים הר"בים של רטוש) והליכה שבי אחר. הגיונה הפ"נימי", שהיה — לפחות בעיני כותב דברים אלה — מפוקפק למדי, לעיתים קרובות, אבל נתייחד בעיקריות עקשנית לאורך עש"רות שנים (ועיקביות זו של האיש נתחלפה לרבים, נכונות, בהגיון פנימי" שאין לערער עליו ואותו הפרופ' פורת עצמו עושה זאת,